

פרשת "נצבים" - תשובה וגאולה**הרב מיכה הלוי – ראש ישיבת "עטרת נחמיה" ורבה הראשי של פתח תקווה****עפ"י שיחות הרב צבי יהודה קוק זצ"ל**

(שיעור שבועי לנשים במדרשת אביב "לעד חיה"; השיעור נערך ע"י זיוה חן)

להצטרפות לרשימת תפוצה נא לשלוח מייל ל: avivhatoral@012.net.il

תוכן העניינים:

1. התשובה מובטחת	4. תורה ומצוות בגלות ובארץ ישראל
2. שני פגמים בחטא	5. מחויבות למסורת
3. שלושה שלבים בתשובה	6. סליחות ויודי

1. התשובה מובטחת

פרשתנו, פרשת נצבים, עוסקת בתשובה, בענייני דיומא. לאחר פרשיית הקללות והברכות שבפרשת כי תבוא, כאשר ישראל חטאו והם נמצאים בגלות, מגיע הזמן לעריכת חשבון נפש. חשבון הנפש נערך עוד בגלות, כפי שמובן מן הפסוק בפרשתנו (דברים ל א): "והיה כי יבוא עליך כל הדברים האלה הברכה והקללה אשר נתתי לפניך והשבות אל לבבך בכל הגויים אשר הדיחך ד' אלוקיך שמה". חשבון הנפש מתחיל במעמקי הגלות, במקום שבו אין חיוניות של חיים רוחניים, ודווקא שם, בגלות, האדם מסוגל להבין עד כמה הוא חסר ומתוך כך לערוך חשבון נפש אמיתי. חשבון נפש זה מוביל לקבלת החלטה (דברים ל ב): "ושבת עד ד' אלוקיך ושמעת בקולו". מפסוק זה אנו למדים שאין מצווה לשוב בתשובה, אלא זהו תאור מצב עתידי, כאילו כביכול התורה מבטיחה שזה מה שאמור לקרות. בכל התורה כולה לא מצאנו את הפועל "שוב" בלשון ציווי, שאופייני למצוות התורה. משמע מכאן שאין ציווי לחזור בתשובה. לכאורה היינו מצפים שהתורה תצווה על האדם לשוב בתשובה, אלא שהתשובה צריכה לבוא מתוך בחירה חופשית של האדם ולא בגלל הציווי.

עניין התשובה דומה לילד בכור שמתאחר קצת בהליכה. הוריו מודאגים ואינם יודעים מה לעשות, שהרי זהו הילד הראשון שלהם והם חסרי ניסיון, אך כולם מבטיחים להם שלבסוף הילד ילך. יש ילדים שהולכים בזמן, ויש שמאחרים ללכת, אך כולם עתידים ללכת על שתי רגליהם. גם לכל יהודי מעם ישראל יש פוטנציאל ללכת בדרכי ד', והקב"ה מבטיח שעם ישראל אכן ילך בדרכי ד'. אם כך התשובה היא בטוחה. אמנם יש ילדים שמתאחרים בהליכה, ויש אנשים שמתאחרים בתשובה, אך בעיני הקב"ה שנים רבות הן כיום אחד.

2. שני פגמים בחטא

לאחר התשובה והשמיעה בקול ד' ישנה גאולה (דברים ל ג): "ושב ד' אלוקיך את שבותך ורחמך ושב וקבצך מכל העמים אשר הפיצך ד' אלוקיך שמה". לכאורה לאחר הגאולה והשיבה לארץ הרי זוהי התשובה השלימה. אם כן כיצד זה בפסוק שלאחר השיבה לארץ נאמר (דברים ל ו): "ומל ד'

אלוקיך את לבבך ואת לבב זרעך וכו'?" אם יש צורך במילת הלב משמע שהתשובה עדיין איננה שלימה. אם כן מהי התשובה הזו?

בפסוקים הבאים התורה מתארת מהלך של ישיבה בארץ בצורה טובה יותר (דברים ל ז-ט): "ונתן ד' אלוקיך את כל האלות האלה על אויביך ועל שונאיך אשר רדפוך... והותירך ד' אלוקיך בכל מעשה ידיך בפרי בטןך ובפרי בהמתך ובפרי אדמתך לטובה..." כלומר יש כאן תשובה מעשית, מילת הלב ולאחריה שוב תשובה מעשית. עלינו לנסות להבין את הסדר הזה וכיצד משתלבים בו פסוקי הגאולה בתוודך.

בספרו "מדבר שור" מסביר מרן הרב קוק זצ"ל את מהלך התשובה הזו. החטא מייצר שני פגמים באדם. עבירה מטמטמת ליבו של אדם, יש כאן שתי אטימות, "טם, טם". הפגם הראשון הוא מעשי, חוסר משמעת, הגורר עבירות נוספות. לעיתים כאשר אדם רוצה לקיים את המצוות מתוך הכרה ומתוך בחירה הדבר גורם לאי נאמנות למסורת ולחוסר משמעת. האדם מתחיל לפתח רעיונות חדשים היוצרים סדקים קטנים במשמעת למסורת. הסדקים אמנם קטנים בהתחלה, אך לא ניתן לדעת ולשער עד להיכן יגיעו. מנקב קטן עלול להיפער בור ענק חלילה. לכן התורה דורשת משמעת, לקיים את כל המצוות המעשיות. אם כן הפגם הראשון שגורמת העבירה הוא פגם בנפש, כאשר מחלחל אליה חוסר משמעת.

בצה"ל אין סובלנות לחוסר משמעת, ולו הקטן ביותר, מכיוון שברגע שיש חוסר משמעת הקטן ביותר הדבר עלול לפגוע במשמעת הכללית.

הפגם הנוסף שיוצר החטא הוא הריחוק בין האדם לבין הקב"ה. כשם שמצווה מקרבת בין האדם לבין אביו שבשמיים, כך עבירה מרחיקה ביניהם. זהו הפגם השורשי יותר.

3. שלושה שלבים בתשובה

לכאורה, כאשר אנו נדרשים לעשות תשובה, היינו חושבים שעלינו לתקן ראשית את הפגם המהותי יותר, הריחוק בין האדם לבוראו, בין הגוף לנשמה, וזה למעשה עיקר התשובה. לאחר מכן עלינו לטפל במשמעת המעשית שנתרופפה. אך התורה אינה כותבת כסדר הזה, אלא כפי שראינו קודם לכן: ראשית- "ושבת עד ד' אלוקיך ושמעת בקולו ככל אשר אנוכי מצווך היום". לאחר מכן- "ומל ד' אלוקיך את לבבך ואת לבב זרעך". ולבסוף- "ואתה תשוב ושמעת בקול ד' ועשית את כל מצוותיו אשר אנוכי מצווך היום". קודם לכל, מלמדת התורה, יש לתקן את הפגם המעשי, את התרופפות המשמעת. יש כאלו הסבורים שניתן לשוב ולהתקרב לד' גם בלי קיום מצוות, ודי להם באמונה פנימית שהם חווים. התורה שוללת את התפיסה הזו וקובעת שללא קבלת משמעת ועול מצוות, לא ניתן להתקרב לקב"ה. הקב"ה אינו יכול לפעול בתוכנו אם איננו בעלי משמעת. ואכן הפסוק הראשון שהבאנו עוסק במשמעת: "ושמעת בקולו".

לעיתים גם כאשר האדם מעוניין במשמעת ומקבל עליו עול מצוות, ישנן נפילות, ישנם חטאים. הקבלה והמשמעת העצמית אינן שוללות אפשרות של חטא, השאלה היא האם הנפילה היא תוצאה של חולשה או שמא יש כאן חוסר משמעת. אמנם כל חטא פוגם מעט במשמעת, אך ההחלטה לקום מן הנפילה, לתקן ולהשתנות היא הבחירה במשמעת.

לאחר קבלת המשמעת נפתח בקרבנו ערוץ אלוקי, יש לקב"ה אפשרות לפעול בתוכנו. קירבת אלוקים אפשרית רק בארץ ישראל. רק בה יש לנו את היכולת להאזין לקולות הפנימיים, הקול הרוחני שמפעם בקרבנו. לכן חזרה בתשובה כרוכה בגאולה, בשיבה לארץ, בקיבוץ גלויות. שיבת ציון היא קירבת אלוקים לעם ישראל, שהתחילה בעצם קבלת המשמעת.

לאחר מכן: "ומל ד' אלוקיך את לבבך ואת לבב זרעך". כידוע אלול הוא ראשי תבות של "את לבבך ואת לבב זרעך". כאן אנו מתקנים את הפגם היותר שורשי, את הריחוק בין האדם לאלוקיו. תיקון זה שייך במיוחד לחודש אלול. הקב"ה מל את עורלת לב האבות, וממילא הקירבה האלוהית תפעם גם בזרעם אחריהם. זוהי כבר פעולה כללית לדורות. לבסוף לאחר הטיפול בשורש הדברים, בקירבת אלוקים, אנו שבים לצד המעשי, משום שאף שהתעלינו ברוחניות לא ניתן להשאיר את הדברים בעולם מופשט ללא עוגן מעשי, ולכן בגמר התשובה אנו חוזרים שוב אל הצד המעשי של קיום המצוות: "ואתה תשוב ושמעת בקול ד' ועשית את כל מצוותיו". עשיית המצוות בשלב הזה היא כבר מתוך עומק רוחני, מתוך קירבת אלוקים, ולא רק כמסגרת משמעתית חיצונית בלבד.

4. תורה ומצוות בגלות ובארץ ישראל

אמרו חז"ל (ברכות ח א): "מיום שחרב בית המקדש אין לו לקב"ה בעולמו אלא ארבע אמות של הלכה בלבד". זהו ביטוי מאוד מצומצם. חז"ל קבעו לגבי מציאה שמי שנכנס ראשון לטווח של 4 אמות מן המציאה, הרי היא שלו, הוא קנה אותה וזכה בה. אם כן 4 אמות היא הסביבה המעשית של האדם. מאז שחרב בית המקדש הקב"ה מתגלה בעולם רק בארבע אמות של הלכה, באופן מעשי, ללא רוח גדולה. מדוע? מפני שאי אפשר לחיות רוח גדולה אלא בארץ ישראל. שמירת תורה ומצוות בחו"ל היא רק עניין מעשי של הַרְגֵל, על מנת שלא תשתכח, ולא יהיו המצוות בעינינו כחדשות כשנשוב לארץ. גם אצל קטנים עד גיל בר מצווה מחנכים אותם למצוות, אך המצוות אינן בגדר חובה, כי אם הרגל מעשי לקיום מצוות. כאשר הקטנים מתבגרים עליהם להמשיך את קיום המצוות לא רק מתוך הרגל, אלא מתוך הבנה והכרה בערכן של המצוות, וקבלת משמעת עצמית. כך גם אצל עם ישראל: בגלות מקיימים את המצוות כהרגל למשמעת עצמית. לאחר מכן, עם שובנו אל הארץ אנו עוברים תהליך של התבגרות פנימית רוחנית, ומסוגלים כבר להבין טעמי המצוות, סתרי תורה ואת הרוח הגדולה העומדת מאחורי מערכת המצוות והחוקים. רק כאן בארץ ישראל יכול היהודי לקיים את פרטי ההלכות מתוך הרוח הגדולה, ומתוך קישור עמוק לקב"ה.

נשאלת השאלה: והלאו יצירת התורה שבעל פה במלוא היקפה היתה דווקא בחו"ל?! אלא שעלינו לזכור שעיקר התורה שבע"פ הוא העיסוק בפרטי פרטים של הלכה, ולא ברוח הגדולה. דווקא העדר הרוח גורם לעיסוק בפרטי הפרטים, בתקנות ובגזרות שנועדו לעזור לנו להימנע מכשלונות. במקדש אין שבות, משום שאין צורך בכך. במקדש חיים בהתעלות רוחנית עד שאין צורך בסייגים כלשהם, ואין חשש שמא אדם ייכשל במלאכה אסורה, משום שהוא חי את הרוח בעוצמה. הגלות היא הפך המקדש; בגלות יש צורך בסייגים ובמשמעת, משום שבה אין רוח שממלאת את האדם ברצון לקיים את המצוות. לכן בגלות התפתחה מערכת של סייגים וחוקים על מנת לשמור על המשמעת למסגרת ההלכתית. מה שקרה בגלות הוא שארבע האמות של הלכה התפתחו מאוד, אך סוף כל סוף אלו הן רק ארבע אמות של הלכה, ולא רוח גדולה.

5. מחויבות למסורת

שלמה המלך, החכם באדם, שבנה את בית המקדש, בוודאי חי את הרוח הגדולה. הוא היה סבור שהוא אינו זקוק לסייגים של התורה, ולכן חשב שפרשיית "לא ירבה לו" נשים וסוסים אינה

שייכת אליו. שלמה המלך חשב שהוא יוכל להרבות לו נשים ולא יקרה לו דבר, אך למעשה הם היטו את לבבו.

גם אנו צריכים להיזהר לשמור את כל הסייגים. לא נוכל לומר שהסייגים נוצרו בגלות ולשם הם שייכים, כך שאנו כאן בארץ ישראל לא מחוייבים להם, ודי לנו בקיום המצוות עצמן. לא כך הוא! זהו חוסר משמעת. מי שאינו מקיים את הסייגים סופו שלא יקיים את העיקר. "שמע בני מוסר אביך"- שמע את המסורת, המשמעת חשובה מאוד.

6. סליחות ויודי

היו שניסו לסדר נוסח חדש לסליחות, מכיוון שרוב הפיוטים בסליחות קשים להבנה. לקחו מעט פיוטים מעדות המזרח וחלק מפיוטי עדות אשכנז, אותם אלו המובנים יותר, ויצרו נוסח חדש, נוסח ארץ ישראל.

ממהלך כזה נובעות שלוש מסקנות שכל אחת מהן גרועה יותר מקודמתה: א. אבותינו לא הבינו את מה שאמרו בסליחות. ב. אנחנו לא נהיה כאבותינו. ג. אם לא נהיה כאבותינו בעניין הזה של סליחות, מדוע לא נוכל להיות שונים מהם בדברים אחרים? זהו מדרון חלקלק ביותר. גם אם האדם אינו מבין את מה שהוא אומר בסליחות, עצם המעמד של אמירת סליחות מחולל רבות. נשים לב שהוידוי נאמר בלשון רבים: "אשמנו בגדנו גזלנו..." נתאר לעצמנו אחד מגדולי הדור אומר בוידוי "גזלנו", היתכן? הרי הוא וודאי לא גזל, מדוע אם כן עליו לומר "גזלנו" בלשון רבים? אלא שלא ניתן להפריד בין הפרטים בעם ישראל. כאשר יהודי עשה עבירה, גם אם אני לא עשיתי עבירה זו כלל, בכל זאת גם אני חטאתי כביכול. ר' יוחנן מביא לכך משל. משל לספינה שישב בה אדם וקדח בה חור בתאו. אנשי האוניה ניסו למנוע ממנו לעשות זאת, אך הוא התעקש שזהו תאו הפרטי ומותר לו לעשות בו כרצונו. אותו אדם לא הבין שהוא ממיט אסון על כל הנוסעים בספינה. התפיסה הרווחת היום היא שיש מרחב פרטי ומרחב ציבורי, והאדם יכול לעשות במרחב הפרטי ככל העולה על רוחו כל עוד זה לא פוגע במרחב הציבורי. ר' יוחנן בא ומלמד אותנו שכולנו בסירה אחת, ביהדות אין מרחב פרטי.